

Recensionsartikel om *Where the Conflict Really Lies*

Per Landgren

Gästforskare vid Oxford University

per.landgren@wolfson.ox.ac.uk

Where the Conflict Really Lies: Science, Religion & Naturalism

Alvin Plantinga

Oxford: Oxford University Press, 2011

Filosofins forskningsfront

Liksom inom andra vetenskaper så finns det en forskningsfront inom filosofin. En sådan front kan beskrivas som ett område där diskussionen är särskilt intensiv och där kunskap ”avgörs” eller ny kunskap vinnas. När tro och vetande debatteras i media idag är det allt för ofta som om tiden stått stilla. Under 1900-talet hade filosofer av facket som i England Bertrand Russell, Ludwig Wittgenstein, Alfred Ayer och Anthony Flew och i Sverige Axel Hägerström, Adolf Phalén, Ingemar Hedenius och Anders Wedberg m. fl. tagit ställning för ateismen på ett så entydigt sätt att själva disciplinen filosofi tycktes legitimera ett förnekande av Guds existens. Det var som om akademisk filosofi av facket – inte minst analytisk filosofi – ledde till ateism. Teologer, inte minst i Uppsala och Lund, kände sig tvungna att anpassa sig till filosofernas sätt att argumentera om Guds vara eller icke-vara. Flera av den kristna trons svenska försvarare försökte undkomma de tre Hedenius-postulaten om försanthållande, begriplighet och motsägelselagen, genom ett dubbelt sanningsbegrepp. Sanning menades inte vara detsamma i vetenskap och teologi. Det fick till följd att övertygelsen om Guds existens allt mer kom att ses som ett

irrationellt och anti-intellektuellt inslag i en annars upplyst tidsålder. Utgångspunkten att Gud inte finns eller i alla fall inte interagerar med sin skapelse hävdades vara den enda rätta utgångspunkten för att över huvud taget kunna bedriva vetenskap och forskning. För att således kunna säkra vetenskaplig status har teologer under 1900-talet till och med sett sig tvungna att ”offra” Gud. I ”vetenskapliga” alster läste och förklarade teologer Bibeln paradoxalt nog som om Gud inte finns.

Det kanske kraftfullaste korståget mot kristendomen leddes av den logiska empirismen och av analytiska filosofer, vilka såg filosofiens uppgift som att kritiskt granska olika slag av anspråk och i möjligaste mån avgöra sanningshalten. Detta har de velat göra genom att renodla alla anspråk i form av meningsfulla påståenden eller satser. Två olika slag av satser har godkänts. Det ena slaget har varit sk analytiska satser som är sanna i sig själva: t. ex. alla ungar är gifta. Denna sats kan rimligtvis inte betvivlas av någon, eftersom den bevisar sig själv genom ordens betydelser. Det andra slaget av satser har varit sådana, som erfarenhetsmässigt (empiriskt) är prövbara. Dessa satser kallas syntetiska: t. ex. alla ungar är super. Denna sats kan prövas om den är sann eller falsk. Med denna mentala utrustning har sedan satser som ’Gud existerar’, ’Gud har sagt i sitt ord’ betraktats som meningslösa, eftersom de inte passar in.

Satserna tycks inte vara sanna i sig själva och de är inte empiriskt prövbara, har det påpekats. Teologer har drivits på reträtt. Teologin – Gud, Bibeln, religiösa erfarenheter, under och tecken – har ju inte kunnat prövas av vetenskap och beprövad erfarenhet, har det sagts.

Under de senaste 40 åren har däremot en anmärkningsvärd förändring skett bland professionella filosofer. Måndagen den 7 april 1980 kunde man läsa i den amerikanska veckotidningen *Time* om en tyst revolution i akademiska filosofkretsar framför allt i engelsktalande länder. Gud skulle ju för länge sedan ha jagats ut från himlen av Marx och dödförklarats av Nietzsche, men nu tycktes Han ha återuppstått, och inte bara bland teologer eller vanliga troende, utan i akademiska kretsar bland torrt intellektuella filosofer! En framstående filosof, Roderick Chisholm, menade krasst att ateismen var så stark för några decennier sedan bland filosofer bara för att de bästa filosoferna då var ateister. Men det var då. Världsberömda ateister som Anthony Flew blev vid slutet av sitt liv troende på Gud i aristotelisk mening¹ och Alfred Ayer gick igenom en nära dödenupplevelse och blev omskakad och möjligen omvänd också i slutet av sitt liv.² Nu är många av de mest slipade filosoferna teister, dvs de är övertygade om en allsmäktig Guds existens och bedriver filosofisk teologi. Scenen tycktes ha förändrats radikalt. Och utvecklingen har fortsatt oförminskat i samma riktning sedan dess.

Den förmodligen mest betydelsefulla filosofen för denna nyorientering är Alvin Plantinga, tills relativt nyligen verksam som professor i filosofi vid University of Notre Dame i USA. Plantinga är nestorn bland kristna analytiska filosofer i den anglosaxiska världen, men han är inte ensam. En av Englands nu ledande filoso-

fer, Oxfordprofessorn (emeritus) Richard Swinburne, har skrivit en rad akademiska arbeten på Oxford University Press, vilka presenterar ett rationellt försvar för teismen, bl a en uppmärksammas trilogi om Guds existens och det rimliga och rationella i tron på Gud. Andra framstående kristna filosofer som Basil Mitchell (Oxford), William Alston (Syracuse), Nicholas Wolterstorff (Yale), Frederick Suppe (Maryland) och Mortimer Adler – av vilka några lagt ned pennan eller lämnat tangentbordet för gott – har alla skrivit betydelsefulla bidrag till den filosofiska debatten. De utgör ett slags första generation, som nu successivt lämnar in för nästa generation att ta över.

Plantinga som själv är utbildad i den analytiska traditionen menar att den ateistiska hållningen och den ateistiska utgångspunkten tidigare bland filosofer fungerat som en form av intellektuell imperialism. En intellektuell frigörelse har varit nödvändig. Frigörelsen har bl a bestått i att den klassiska analytiska skolans krav på satsers verifierbarhet (classical foundationalism) vederlagts av filosofer skolade i samma tradition (t.ex. Willard Quine). De har insett och visat att inte ens den egna kardinalsatsen att 'enbart det är sant som kan verifieras' klarar sig genom den empiriska prövbarhetens eklut. På ett motsvarande sätt klarar inte den så kallade scientismen, som innebär en övertro på vetenskap, en motsvarande granskning av sin egen kardinalsats. Bertrand Russell hävdade följande på de sista raderna i *Religion and Science*: "Whatever knowledge is attainable, must be attained by scientific methods; and what science cannot discover, mankind cannot know."³ Problemet är bara att just denna sats inte kan härledas från vetenskap, och hur kan man då lita på den? Dessutom är det så mycket annat som mänskligheten vet,

men som inte vaskats fram med vetenskaplig metod. Självmotsägelsen är uppenbar.

En grundläggande hållning i Plantingas arbete har varit att hävda det rimliga och rationella i att utgå från Guds existens. Han menar att övertygelsen om Guds existens är grundläggande (properly basic) och att den inte behöver härledas från någonting annat. Detta försanthållande kan jämföras med andra slag: t. ex. tron på det förflutna, tron på existensen av andra människor och andra medvetanden och till och med tron på eller övertygelsen att jag åt frukost i morse. Ingen kräver någon bevisföring för de senare övertygelserna. De är rimliga och rationella i sina sammanhang utan något argument. Plantinga menar att övertygelsen om eller tron på Guds existens är såväl rimlig som rationell i sitt sammanhang. Guds existens eller tron på Gud varken står eller faller med någons förmåga eller oförmåga att prestera argument för den. Tron på Gud står eller faller med det sammanhang som denna tro finns i och sammanhanget ger enligt Plantinga rationella skäl för tron. Detta sammanhang förutsätter och får sin mening av Gud, men innehåller också allt från traditionella men uppfräschade och sofistikerade argument för Guds existens till den helige Andes inre vittnesbörd i varje kristen, *sensus divinitatis* som Plantinga i reformatorn Kalvins efterföljd kallar det. Sammanhang skall således jämföras med sammanhang, livsåskådning med livsåskådning, för att vi skall kunna bedöma t ex rationalitet, konsistens, koherens och inte minst förklaringsförmåga för tillvarons mångfald.

Utifrån denna grund har Plantinga framgångsrikt desarmerat religionsfilosofins främsta invändning mot Guds existens, det vill säga det ondas problem. Tidigare ansågs det allmänt bland reli-

gionsfilosofer att ondskan i världen utslöt den logiska möjligheten till Guds existens, men så är det inte längre. Nu presenteras argumentet i reviderad form, där summan av all ackumulerad ondskas hävdas tala mot Guds existens. Förutom att bygga en epistemologi utifrån en teistisk övertygelse, har han även hängett sig åt att kritisera kritik mot den kristna tron. Han har påvisat att många filosofer som kritiserat den kristna tron själva utgått från tron att Gud inte existerar. Detta har varit deras grundläggande position, deras metafysiska axiom, som de bekvämt nog inte ansett sig behöva prestera skäl för. Bevisbördan har de tvingat på andra. Men Plantinga och många andra har rest krav på att sammanhanget för denna ateism inte utan vidare intellektuellt kan accepteras. Hans kritik har varit påtagligt offensiv och visat att allt för många filosofer bara utgått från att Gud inte existerar och sedan har de framställt det som en slutsats, när det i själva verket varit en metafysiskt betingad men icke redovisad utgångspunkt, som de intagit utan någon märkvärdigare intellektuell bevisföring eller för övrigt imponerande argumentering. Den i Oxford tidigare verksamme filosofen tillika ateisten John Mackie visade ett erkännande genom att med tydlig anspelning på de stora medeltida filosoferna börja kalla Plantinga för St. Alvin. Under 90-talet och början av 2000-talet har han dessutom gett ut ett internationellt sett uppmärksammat och omdebatterat trebandsverk om epistemologi på Oxford University Press: *Warrant: the Current Debate, Warrant and Proper Function, och Warranted Christian Belief*.⁴

Inställningen att tron på Gud skulle vara en ovetenskaplig utgångspunkt, men att tron på Guds icke-existens skulle vara en vetenskaplig sådan ter sig nu för allt

fler skolade akademiker som intellektuellt ohållbar. Ändå är fortfarande ateismen och den metodologiska naturalismen i många sammanhang, inte minst i Sverige, fortfarande den självklara utgångspunkten för tidningsartiklar eller akademiska studier och forskning. Den som har forskat i teologi eller i biologi har tvingats mer eller mindre att hålla sin övertygelse borta. Denna form av intellektuell imperialism ingår således i forskningens metod och utgångspunkt, den sk. metodologiska naturalismen, att hålla Gud utanför, oavsett om någon biolog försökt forska om livets uppkomst, människans natur eller om någon teolog skrivit en avhandling om några textavsnitt i Nya testamentet, som handlar om Jesu under. Utgångspunkterna har lett till forskningsresultat, som gett inomvärldsliga svar och stängt Gud ute. Och, som bekant, som man ropar i öknen får man svar. Gud har offerats på vetenskapsdefinitionens altare. Men vetenskap kan naturligtvis bedrivas med olika metafysiska utgångspunkter. Den akademiska akribin varken står eller faller med den metafysiska preferensen och människosynen. I den meningen är inte vetenskapen objektiv. Sekulariserade samhällen ger sekulariserade universitet, som ger sekulariserade svar på livets frågor. Likt Hedenius kan man naturligtvis med en materialistisk metafysik och ateistiska utgångspunkter kritisera t ex kristendomens Gudsbild och inkarnationen, men särskilt tungt vägande kan den kritiken knappast betraktas om slutsatserna enbart är en logisk följd av den irreligiösa utgångspunkten. Sakta men säkert utmanas nu den akademiska bevisgrunden i vårt sekulariserade samhälle.

Denna utmaning har nu förverkligats i debattböcker som *Knowledge of God* tillsammans med den ateistiske kollegan Michael Tooley,⁵ och *Science and Reli-*

gion. Are they compatible? med den ateistiske filosofen Daniel C. Dennett,⁶ men även av Plantinga själv genom boken *Where the Conflict Really Lies. Science, Religion, & Naturalism.*⁷ Den sista av dessa tre böcker ska jag fortsättningsvis uppehålla mig vid i denna recensionsessä. Sidangivelserna inom parentes är till denna bok.

Plantingas teser

Enligt Plantinga finns det förvisso en allvarlig konflikt mellan tro och vetenskap, men den är inte alls där de flesta av oss antar. Den övergripande tesen är nämligen att det finns en ytlig konflikt mellan vetenskap och teism (theistic religion) men på djupet en samstämmighet och harmoni. Den verkliga konflikten på djupet, om inte på ytan, är mellan vetenskap och naturalism. Plantinga formulerar dessa två teser på de första raderna av förordet och därefter, före den omfattande argumenteringen i 10 kapitel om sammanlagt 350 sidor, börjar han i god aristotelisk ordning reda ut saker och ting med definitioner av olika begrepp. Teism eller monoteistisk religion är den uppfattningen "att det finns en person som Gud, en handlande person, som har skapat världen och är allsmäktig, allvetande och fullkomligt god". Naturalism, å andra sidan, är uppfattningen "att det inte finns någon sådan person som Gud, ej heller någonting som liknar honom. Naturalism är mer omfattande än ateism. Du kan vara en ateist", fortsätter författaren, "utan att nå de höga höjderna (eller de nedersta djupen?) av naturalismen, men du kan inte vara en naturalist utan att vara en ateist." (sid. ix) Naturalismen är inte religion, men i många avseenden spelar den samma roll som en religion. Den ger också svar på de stora frågorna som t.ex. om Guds existens, om hur vi männi-

skor ska leva, om livets mening och om liv efter döden. Såväl naturalismen som kristendomen är världsåskådningar. Vetenskap är emellertid inte en världsåskådning, utan snarare ett systematiskt försök att utröna tillvaron. Vetenskap är således inte ett alternativ bland andra världsåskådningar, utan frågan är: *vilken världsåskådning är det som ger bäst förutsättningar för vetenskap?*

I några viktiga kommentarer om vetenskap förklarar Plantinga att han har en entusiastisk syn på vetenskap. Vetenskapen har betytt oerhört mycket för vårt samhälle och är någonting synnerligen positivt. Samtidigt är det i grunden en samverkan, där man inte bara arbetar tillsammans utan man bygger vidare på varandras resultat. (xi) Ibland är den också motsägelsefull, vilket pekar på dess provisoriska karaktär. Två av de mest betydelsefulla och övergripande teorierna är den allmänna realitetsteorin och kvantmekaniken. Båda är enligt Plantinga bekräftade och väldigt imponerande, men samtidigt kan de inte båda vara korrekta. (xii) Oavsett detta skulle, enligt författaren, en konflikt mellan vetenskap och världsåskådning vara mycket allvarlig, eftersom vetenskapen har en sådan tyngd. Men denna vetenskapens prestige kan också leda helt fel. En tendens i vår tid är nämligen att se upp till forskare ungefär som man förr i tiden såg upp till byns präst. Vetenskapsmän betraktas som ett slags sekulariserat prästestånd och det är inte alltid som forskarna själva tonar ned den uppfattningen.

Plantingas teser är alltså följande:

1. Det finns ingen konflikt mellan kristen tro och evolutionsteorin
2. Det finns ingen konflikt mellan vetenskap och tron på under.
3. Det finns ytliga konflikter mellan kris-

ten tro och såväl evolutionspsykologi som historisk kritisk metod inom teologin, men dessa konflikter är ytliga och kullkastar inte den kristna tron.

4. Det finns en djup enhet och harmoni mellan vetenskap och teism.
5. Det finns en djup konflikt mellan vetenskap och naturalism.

Bokens disposition

Nu vill alltså Plantinga utmana i debatten om tro och vetenskap genom att vända på steken och hävda att konflikten är en helt annan än vad många i vårt samhälle tror. Författaren börjar med några påstådda konflikter i den första delen av boken, nämligen frågan om evolutionsläran (kap. 1 och 2) och därefter frågan om Guds direkta ingripanden, dvs. under. (kap. 3 och 4) I den andra delen tar Plantinga upp två, som han menar, verkliga konflikter mellan vetenskap och kristen tro, nämligen evolutionspsykologi och historisk kritisk metod inom teologin (kap. 5). Han menar dock att dessa konflikter är ytliga och att de inte utgör något hot för en kristen. I kapitel 6 går han djupare in på orsaken till varför de inte kullkastar den kristna tron genom att behandla sk. "defeaters" och förutsättningarna för vetenskap över huvud taget, dvs. bevisgrunden eller "the evidence base". I del tre med kapitel 7 till 9 behandlas samstämmigheten mellan vetenskap och teism, *Deep Concord: Christian Theism and the Deep Roots of Science*. I tur och ordning ägnas kapitel åt argumentet om vårt finkalibrerade universum (Fine-Tuning), en diskurs om design och till sist grunden för vetenskaplig verksamhet. Slutligen ägnas del fyra åt den djupa konflikten mellan vetenskap och naturalism, där fokus ligger på evolution som vetenskaplig teori och naturalism som världså-

skådning. Låt mig nu exemplifiera Plantingas argumentering från bokens alla fyra delar, samt tillfoga några reflektioner och reaktioner så här långt på boken.

Teism och evolution

I den inledande delen tar författaren upp spänningsförhållandet mellan teism och evolution. Vad gäller evolution avser författaren den modern evolutionsläran om gemensam härstamning av allt liv under, enligt nuvarande etablerad kronologi, kanske 2 till 3 miljarder år, samt att mekanismen varit naturligt urval baserat på slumpvisa genetiska förändringar (mutationer). Målet är att visa att den kristna tron inte står och faller med att Gud skulle ha skapat direkt under en mycket kort tid. Inget i grundläggande kristna bekännelser utesluter att Gud skapade genom evolutionära mekanismer, och alla påstående från framför allt icke-kristna vetenskapsmän om att evolutionen utesluter Gud genomskådas och avslöjas som metafysiska tillägg till den vetenskapliga teorin. Utan att själv till synes ta ställning i boken – Plantinga har i andra sammanhang sagt att han tänker sig att Gud skapade direkt – skriver nu Plantinga likt den gamle Princeton-teologen Charles Hodge att när det gäller ”design” är det viktiga att Gud skapade, inte hur han skapade. Denna tanke driver sedan författaren vidare genom att redovisa och sedan kritisera Richard Dawkins ide om att evolutionen ”avslöjar ett universum utan design”. Efter ett sådant påstående skärskådar Plantinga hur Dawkins tänker, och menar att en läsning av Dawkins texter avslöjar att denne engelske biolog tycks tro att bara livet en gång hade börjat, så var utvecklingen ofrånkomlig. En uppfattning som inte alls tycks delas av andra, som t ex. Stephen Jay Gould. Nåväl, i den nydarwinistiska versionen

om livets mångfald och dess evolution ingår att allt levande har en evolutionär historia, som präglas av ett naturligt urval av små genetiska förändringar med överlevnadsvärde för den egna individen eller populationen. En darwinist tror således att allt enskilt liv, alla växter och djur etc., har en sådan historia, att det finns övergripande bevis för att sådana utvecklingshistorier faktiskt har ägt rum och att vi har informerande gissningar om hur sådan serier av övergångar kan ha ägt rum. Vid sidan av det häpnadsväckande skrala bevisläget för de allra allra flesta av dessa utvecklingshistorier påpekar Plantinga dock att inget i dessa övertygelser och redogörelser säger något om evolutionsprocessen varit styrd eller inte, *guided or unguided*. Dawkins menar att bevisen avslöjar ett universum utan design, men Plantinga visar att den vetenskapliga bevisföringen i sig inte säger något om detta alls. Att evolutionen skulle vara ”unguided” är inte en del av eller ett resultat av evolutionsläran, utan Plantinga menar att det är en filosofisk marginalanteckning eller ett metafysiskt tillägg, ”a metaphysical or theological addition”, som går tillbaka på en ateistisk världsåskådning. En allsmäktig Gud kan naturligtvis skapa helt och fullt enligt sin vilja.

Handlar Gud i världen?

Ytterligare ett problem som Plantinga behandlar är frågan om Gud handlar i världen. Kan Gud ingripa och påverka vanliga förlopp? Författaren går igenom klassisk kristen bekännelse, och visar att den utgår ifrån Gud som en person, som handlar både indirekt och direkt. Gud har skapat världen. Han kan ha gjort det direkt, men han kan också ha gjort det indirekt eller i flera olika stadier etc. Gud uppehåller också världen och om han inte gjorde det, skulle den upphöra som en

utblåst ljuslåga. Gud styr också världen på så sätt att världen visar regelbundenhet och förutsägbarhet. Vad är då problemet? Jo, många teologer och naturvetare tror helt enkelt inte att Gud gjort och gör dessa saker. Många tror inte ens att Gud kan det. Om de ens tror på Gud, så tror de på en gud som inte agerar. Men, påpekar Plantinga, frågan om under och Guds direkta ingripanden är nu inte beroende av om vetenskapsmän eller teologer tolererar detta eller lämnar utrymme för det. "It really isn't up to them" menar författaren. Plantinga problematiserar det hela genom att ta upp den "gamla" newtonska världsbilden och den klassiska mekaniken, där allt går att förutbestämma enligt givna naturlagar och förutsättningar. Men en sådan tolkning av Newtons världsbild utesluter enbart Gud, om världsbilden är slutet. En mekanisk världsbild öppen för kausala influenser låser inte alls Gud ute. Newton själv förenade själv förenade sin världsbild med en aktiv och verksam Gud. När Plantinga dessutom redovisar världsbilden enligt modern kvantmekanik tar han särskilt upp indeterminismen, som kännetecknar den, och visar att framträdande fysiker menar att den mycket väl harmonierar med övertygelsen att en allsmäktig Gud kan styra och till synes interagera, eftersom kvantmekaniken hävdas inte bestämma ett specifikt utfall av ett givet utgångsläge. Med en elegant begreppsanalys visar Plantinga dessutom att den bland teologer och naturvetenskapsmän vanliga övertygelsen att en allsmäktig Gud inte kan eller vill direkt eller indirekt styra och agera i världen, är dels omodern och dels inte ens i överensstämmelse med den klassiska newtonska världsbilden och än mindre med kvantmekaniken.

Ytliga konflikter

I den andra delen av boken tar Plantinga upp två områden, som definitivt menas vara i konflikt med klassisk kristen tro, evolutionspsykologi och historisk kritisk metod. Eller hur ska man se på forskning, som kommer fram till att osjälvisk medmänsklighet och kärlek (altruism) är ett slags undergiven läraktighet baserat på ett begränsat förstånd? Eller att moral och etik är en illusion, som lurats på oss av våra gener? Eller att en religion är en felaktig trosövertygelse, men med överlevnadsvärde. Kan man betrakta det som ett vetenskapligt resultat att Jesu död på korset var ett utslag av genetisk egoism? Eller att Bibeln är som vilken annan bok som helst? Att Jesus aldrig uppstod, och att han aldrig gjorde några under? Plantinga frågar hur en kristen ska hantera sådana vetenskapliga resultat? Hur ser den forskningens förutsättningar, som ger sådana resultat? Utgör de verkliga hot mot kristen tro? Nej, menar författaren. Plantinga ser dem inte som några allvarliga hot alls, även om de är i konflikt med kristen tro. Centralt i författarens argumentering för detta är sk. *defeaters* och begreppet *evidence base*. En *defeater* är helt enkelt information av ett eller annat slag, som kullkastar en övertygelse du har, undergräver den eller kanske bara försvagar den. Plantinga förklarar med exemplet att du ser ett får ute på ett fält. Strax kommer ägaren, som berättar för dig att det inte finns några får ute för tillfället, men en fårhund befinner sig därute, som faktiskt ser ut som ett får. Du har då fått en defeater för din övertygelse om får på fältet. Nu menar Plantinga att vare sig evolutionsbiologi eller högre bibelkritik är några verkliga *defeaters*, även om de kan vid första åsynen tyckas vara det. Plantingas slutsats förklaras av den bevis-

grund, *evidence base*, eller trosövertygelser, som man har och använder sig av, när man efterfrågar någonting och så småningom drar en slutsats. Det förklaras med några belysande exempel. En detektiv undersöker ett mord. Någon föreslår hypotesen att betjänten begick mordet, men detektiven råkar veta att betjänten befann sig många mil bort och har ett vattentätt alibi. Utifrån den kunskapen och den bevisgrunden kan således hypotesen avfärdas. När det gäller evolutionspsykologi och historisk kritisk metod samt många andra forskningsområden och metoder är det alldeles uppenbart att bevisgrunden avgör forskningsresultaten. Det torde så att säga inte överraska någon att det i den kristnes bevisgrund ingår teism, dvs. övertygelsen att en allsmäktig Gud inte bara existerar utan också har skapat tillvaron. Vidare ingår huvuddragen i den kristna tron. Ej heller är det överraskande att dessa huvuddrag av den kristna tron inte ingår i en ateists bevisgrund. I avsnittet om metodologisk naturalism ställer så Plantinga frågan varför evolutionspsykologer kommer fram till forskningsresultat, som innebär att etik är en social konstruktion, att kristna värden inte finns, eller att trossatserna kristna står för är uppiktade och inte reslutat av kognitiva sanningssökande processer? Har dessa forskare upptäckt eller rent av bevisat att kristen tro är felaktig? Eller hur det med bibelkritiska forskare som kommer fram till att Jesus inte gjorde några under, inte var Guds son, dog och förblev död etc. Är det objektiva forskningsresultat? Svaret är att de utgår från metodologisk naturalism, vilket inte är detsamma som ontologisk naturalism, dvs. tron att det inte finns någon gud eller något som liknar gud. Metodologisk naturalism är en föreslagen förutsättning eller restriktion för forsk-

ning, för att den ska räknas som vetenskaplig. Denna metod och bevisgrund utesluter redan från början Gud och allt gudomligt. Om teologisk forskning måste utesluta övertygelsen om en personlig Gud, om inkarnation, uppståndelse och försoning, då betyder det att en vetenskaplig bevisgrund är väsentligt annorlunda än en kristen bevisgrund, och de "vetenskapliga" resultaten har inte nödvändigtvis med sanning att göra, utan de speglar framför allt bevisgrunden. Slutsatsen Plantinga drar är således att det finns en konflikt mellan vetenskap och kristen tro inom dessa områden, men konflikten är ytlig och har ingen djupare betydelse. Den är en konsekvens av metoden inom och definitionen av vetenskap. De utgör inga "defeaters" av kristen tro och har inte i sig med sanningen att göra.

Fine-tuning och intelligent design

I den tredje delen kommer Plantinga till samstämmigheten mellan kristen tro och vetenskap, *Concord*. Delen inleds med kapitlen 7 och 8 och de lite mer uppmärksammade argumenten om Fine-tuning och Design. Sin vana trogen är författaren svårflörtad och visar sig inte vara så entusiastisk till något av argumenten. Självklart ställer sig Plantinga positiv till design i sig. Vilken kristen skulle inte göra det i betydelsen att Gud designat, direkt eller indirekt? Fysikaliska konstanter som ljusets hastighet, gravitationskraften, den starka och svaga kärnkraften tycks vara väl avpassade för intelligent liv på jorden. Det är som om Människan var väntad. På ett träffande sätt bemöter Plantinga argumentet om många universa, Multiverse theory. Denna teori går ut på att det kanske finns ett oändligt antal universa, och om så är fallet, borde i alla fall något vara som vårt. Plantinga hämtar en bild från Vilda västern där en pokerspelare får fyra

ess och en joker varje gång han delar. Till sist surnar en motspelare till, viftar med sin revolver och anklagar den förre för fusk, varpå denne svarar på Texasdialekt något i stil med att om det finns ett oändligt antal universa med pokerspelare, så borde detta i alla fall kunna hända i något universum utan fusk. Hur kan man i ett sådant läge förebrå att revolvermannen skjuter, frågar Plantinga ironiskt. ”Faktum är”, avslutar författaren detta resonemang, ”att om det är ett faktum, att det finns enormt många universa, så har det ingen bäring på sannolikheten, givet ateism, att just detta universum är finkalibrerat för liv; den sannolikheten förblir mycket låg.” (sidan 214)

Vad gäller intelligent design utgår Plantinga från molekylärbiologen Michael Behe's argument om icke-reducerbar komplexitet. Det handlar om komplexa biologiska system eller molekylära maskiner, där alla delar hävdas behöva vara på plats samtidigt för att kunna fungera. Författaren nämner att detta argument i princip går tillbaka på antika författare och senare på Thomas av Aquino, men istället för ett argument från design menar författaren att det snarare är ett argument för eller till design. Dessutom vill Plantinga snarare se argumentet omformulerat till en ”design discourse”, där till slut en sådan diskurs menas ge stöd åt teism, men det är svårt att avgöra för en filosof som Plantinga hur stort det stödet egentligen är. Plantinga beklagar att han inte kan framhålla detta design argument mer, men hänvisar här till följande kapitel 9 *Deep Concord: Christian Theism and the Deep Roots of Science*. Detta kapitel innehåller just den, enligt Plantinga, ”djupa” samstämmighet mellan kristen tro och vetenskap, som inte t.ex. materialism eller andra världsåskådningar kan leverera.

Det ger trovärdighet åt Plantinga att han synar de mer populära och iögonfallande argumenten om Fine-tuning och ID så hårt som han faktiskt gör. Samtidigt är det lätt att förbise att det snarare är grunden än utanpåverket, som utgör den verkliga och djupa samstämmigheten mellan kristen teism och vetenskap. Plantinga är inte någon ”evidentialist”, som tror att det enbart är de empiriska bevisen för som gäller. Dyliga bevis kan nämligen i regel tolkas annorlunda och de är sällan så konklusiva som vi ofta tror.

Deep concord

I kapitel nio presenterar Plantinga den djupa samstämmighet han menar föreliggande mellan kristen tro och vetenskap, en samstämmighet som inte materialism eller andra världsåskådningar kommer i närheten av att leverera. Det avgörande här är att författaren inte ställer vetenskap mot världsåskådning, vilket skulle vara ett slags kategorimisstag. Frågan är vilken världsåskådning det är som ger bäst förutsättningar för, eller som är mest eller över huvud taget ”hospitable” till, vetenskap. Det var i västvärlden modern vetenskap uppstod. Författaren är inne på hur spridd uppfattningen är att kristenheten genom kyrkan eller kyrkorna var hinder för vetenskapens utveckling. Bland andra refereras filosofen Bertrand Russell, som hade hoppats att vetenskapen skulle ha uppstått i till exempel Kina just på grund av kyrkans påstådda motstånd. Men forskningsfronten i ämnet om konflikt mellan tro och vetande har visat att det mestadels rör sig om vanföreställningar och vantolkningar.⁸ Kyrkan har närt vetenskapernas utveckling. Visst har det varit en vakthållning vad gäller teologin, men en beskrivning av förhållandet tro och vetande, som stämmer bättre med historiska fakta är att kristendomen

väsentligt bidragit till vetenskapen uppkomst. Övertygelserna, för att nu bara nämna ett par som Plantinga tar upp, att Gud skapade människan till sin avbild, gav henne en kapacitet för kognition och rationalitet och att världen är skapad av Gud med ordning, regelbundenhet och förutsägbarhet, är viktiga delar i förutsättningar för vetenskaplig verksamhet och framsteg. Denna gästfrihet, (*hospitality*), som kristendomen har för kunskapsinhämtning och vetenskap står i bjärt kontrast mot de förutsättningar naturalism och materialism ger för vetenskap, vilket leder in på författarens sista kapitel.

Konflikten mellan naturalism och evolution

Plantinga ser det inte som sin uppgift att lägga ut texten om en ytlig samstämmighet mellan naturalism och vetenskap. Med en god portion ironi förtydligar författaren med flera metaforer att det gör naturalismens "överstepräster" så tydligt själva. De svär trohet till vetenskap, de naglar fast sin flagga vid vetenskapens mast, de sveper om sig i vetenskapens mantel och använder "a particular charming phrase...the obligatory 'as we now know'" etc. Denna devota inställning blir så mycket mer paradoxal i Plantingas framställning inte bara eftersom den vetenskapliga evolutionsteorin förklaras vara förenlig med tanken att Gud har styrt evolutionens riktning utan även eftersom teismen hävdas vara långt mer gästfri mot vetenskap än vad naturalismen hävdas vara. Plantinga menar således att det är teismen, som är den verkligt vetenskapsvänliga världsåskådningen. Trots allt man hör om motsatsen är nämligen naturalismen i djup konflikt med vetenskap. Det Plantinga hävdar i det sista avsnittet *IV Deep conflict* och det sista kapitlet, 10 *The Evolutionary*

Argument Against Naturalism är att naturalism är i konflikt med evolution, som i sin tur ses som en pelare inom modern vetenskap. Argumentet, som enligt Plantinga delvis går tillbaka på föregångare hos C.S. Lewis och Richard Taylor, har av Plantinga själv lanserats sedan 1991 i lite olika skepnader, och nu menar författaren att argumentet i denna bok är den officiella framställningen och den sista, "I hope", lägger han till inom parentes. Konflikten innebär nu inte att naturalism och evolutionsteorin inte skulle kunna vara sanna eller att de motsäger varandra. Konflikten innebär att man inte förnuftsmässigt kan tro på båda, "one can't sensibly accept them both". Analogt beskriver författaren konflikten med att man inte förnuftsmässigt kan tro att det inte finns några trosuppfattningar, eller att ingen har sanna trosuppfattningar, eller att alla mina trosuppfattningar är felaktiga. På samma sätt kan man inte samtidigt tro på naturalism och evolution.

Argumentet utgår från våra kognitiva förmågor. Efter en kort genomgång av sådana som minne, perception, *a priori* intuition, sympati, introspektion, vittnesmål och induktion, lägger författaren till reformatorn Johan Kalvins *sensus divinitatis*, som förklaras vara en särskild förmåga hos oss att vinna kunskap om Gud; en uppfattning som Calvin ingalunda är ensam om genom kyrkohistorien. Plantingas argument gäller nu de tidigare förmågorna och deras tillförlitlighet. Utgångspunkten är att man tänker sig vara en naturalist och att förståndsgåvorna har utvecklats genom slumpvisa mutationer och naturligt urval utan någon styrning av Gud. Är det då rimligt att lita på våra kognitiva förmågor? Plantinga svarar själv: det kan du inte! I korthet går argumentet ut på att sannolikheten är låg

att våra kognitiva förmågor är tillförlitliga, om både naturalismen och evolutions-teorin är sanna. Orsaken är att det finns en "undercutting defeater" för den intuitiva uppfattningen att kunskapsförmågorna är tillförlitliga. Och om man har en "defeater" för den uppfattningen då har man en "defeater" för alla trosuppfattningar. Det är som att skjuta sig själv i foten, skriver Plantinga. Det blir ett logiskt felslut som kallas självrefererande inkohärens, dvs. ett påstående, som när det refererar till sig själv så hänger det inte längre ihop. Kombinationen av naturalism och evolutionsteori underminerar sig själv rent rationellt.

Plantinga refererar bland annat till filosofen Patricia Churchland, som förklarar att nervsystemet till syvende och sist enbart hjälper oss att lyckas med de fyra f:n: "feeding, fleeing, fighting, and reproducing." Churchland menar alltså att "syftet" med vårt nervsystem är inte att producera sanna övertygelser om saker och ting. Det handlar snarare om att befinna sig vid rätt tillfälle i rätt sammanhang för att överleva. Det naturliga urvalet premierar inte "true belief". Därför finns det skäl att tvivla på våra kognitiva förmågor med naturalismen som utgångspunkt. Darwin själv och många andra har en passant haft liknande farhågor, men så har man fortsatt att lita på sina förståndsgåvor, trots att det enligt Plantinga inte är vidare rationellt givet utgångspunkterna naturalism och evolution. Plantinga går sedan vidare med att beskriva vad en övertygelse eller åsikt borde vara utifrån ett materialistiskt perspektiv och svaret är en "long-standing neuronal event". Därefter frågar han ur samma materialistiska synvinkel hur innehållet i en trossats som att "den franske författaren Marcel Proust är mer subtil än den amerikanske indianboksför-

fattaren Louis L'Amour" ser ut rent biokemiskt, oavsett språk, jämfört med motsatsen att L'Amour skulle vara mer subtil. Här skiljer Plantinga på elektro-kemiska egenskaper eller neurofysiologiska egenskaper å ena sidan och innehållsliga egenskaper och ställer å andra sidan frågan hur en materialist menar att dessa två olika egenskaper förhåller sig till varandra. Som svar skiljer författaren på reducerande materialism och icke-reducerande materialism, där den tidigare varianten som hävdar att de mentala egenskaper, som relaterar till innehållet i en trossats är desamma som de neurofysikaliska egenskaperna. Den icke-reducerande materialismen hävdar att de mentala egenskaperna bestäms av och uppstår på grund av neurofysikaliska egenskaperna. Sedan prövar Plantinga dessa två varianter mot ett evolutionärt scenario med adaptation och naturligt urval genom att lite retfullt kanske spekulera om rundmasken *C. Elegans* och tänker sig bara som ett exempel, om den nu har överlevt i miljontals år, att den kanske var först med att forma en mental övertygelse. Den som ogillar exemplet av olika skäl, får välja ett lämpligt djur själv. Sedan frågar Plantinga: vad finns det för skäl att tro att denna första åsikt är sann?

Några reflektioner

Det är nu dags att avrunda denna recension. Har jag inte lyckats väcka intresse för boken med dessa rader kan jag bara försäkra dig som läsare att författaren fyller ut varje kapitel långt mer detaljerat och sofistikerat än vad jag har kunnat göra rättvisa här. Boken är ett måste för alla som är intresserade av apologetik. Den kommer väcka starka reaktioner, precis som hans utmanande argument om naturalism och evolution redan har gjort. Om det är något ateistiska vetenskaps-

män och filosofer inte vill höra om sig själva så är det att de är irrationella. Under de senaste tjugo åren har debatten varit omfattande och den lär inte avta i styrka nu efter denna senaste och kanske slutgiltiga version.

Några reaktioner

I skrivandes stund har det bara kommit ett fåtal anmälningar och recensioner av Plantingas bok. S.C. Pearsson anmäler kortfattat boken i *Choice. Current Reviews for Academic Libraries*, online augusti 2012. Pearsson rekommenderar boken, vilket naturligtvis är viktigt för debatten och spridningen av boken till universitetsbiblioteken. Pearsson gör det rakt av utan djupare analys, men reserverar sig också med det alldeles självklara: "Although few will be convinced by every argument advanced, this volume is an important addition to the literature on this topic and will have special appeal for its analytical approach." Med anledning av boken publicerade *New York Times* den 13 december 2011 en längre biografisk artikel om Plantinga och hans betydelse inom ämnena filosofi och religionsfilosofi.⁹ Några recensenter kommer också med spännande kritik. Bradley Monton och Logan Paul Gage¹⁰ för till exempel en diskussion om att Guds eventuella styrning av mutationer inte går ihop med epistemiskt slumpmässiga mutationer.¹¹ De menar i stället att det skulle fungera bättre för Plantinga om han hävdade att kristen teism är förenlig med alla väsentliga stöd som finns för evolutionsbiologi, men inte för darwinismen som sådan. Om man dessutom tillämpar

Plantingas resonemang och ett evolutionärt tänkesätt med naturligt urval vad gäller teistisk övertygelse skulle vi ha utvecklats till att tro på Gud, oavsett om Gud existerar eller inte, påpekar Morton och Gage. Tim Callahan i *Sceptic Magazine* är mer vidlyftig och kritiserar Plantinga bland annat för att recensenten som läsare av boken "waded through its impenetrably dense verbiage" i jakten på "real substance".¹² Uppenbarligen lyckades han komma igenom det ogenomträngliga men han fann inte en hantering av det fossila vittnesbördet, som, enligt Callahan, inte direkt vittnar, om "any theological pattern". Hela recensionen visar dock hur en tidigare kristen geolog förväntar sig att Plantinga ska ta upp just hans område och bearbeta det som möjligtvis fick honom att lämna den kristna tron. Även om Callahan har rätt i att fossila lämningar inte tycks tala för en gudomligt styrd evolution kan man inte förvänta sig att Plantinga ska kunna hantera allt och en recension borde allt i första hand handla om det som finns med och inte tvärtom. Callahan ondgör sig mest över att han inte begriper, vilket indikerar att han egentligen borde ha lämnat över boken till någon mer lämpad recensent. Månne frestelsen blev för stor att recensera, och så blev det en ytlig och pretentiös recension, som möjligtvis säger en del om Callahans egen kamp i frågan om tro och vetande. För egen del uppskattar jag Plantinga mycket. Man måste inte vara överens om allt för att göra det. Hans distans och elegans att hantera komplicerade frågor är, kort sagt, imponerande.

Noter:

1. <http://www.nytimes.com/2010/04/17/arts/17flew.html>
2. <http://www.laphamsquarterly.org/roundtable/roundtable/an-atheist-meets-the-masters-of-the-universe.php>
3. Bertrand Russel, *Religion and Science* (London: Thornton Butterworth Ltd, 1935) 243.
4. Alvin Plantinga, *Warrant: the Current Debate* (New York; Oxford: Oxford University Press, 1993), *Warrant and Proper Function* (New York; Oxford: Oxford University Press, 1993), och *Warranted Christian Belief* (New York; Oxford: Oxford University Press, 2000).
5. Alvin Plantinga & Michael Tooley, *Knowledge of God* (Oxford: Blackwell Publishing, 2008)
6. Alvin Plantinga & Daniel C. Dennett, *Science and Religion. Are they compatible?* (New York; Oxford: Oxford University Press, 2011)
7. Alvin Plantinga, *Where the Conflict Really Lies. Science, Religion, & Naturalism.* (Oxford; New York: Oxford University Press, 2011)
8. För en översikt se min artikel ”Tro och vetenskap: Krig, fred eller vad?” *Theofilos*, nr 3 2010, 16-32.
9. <http://www.nytimes.com/2011/12/14/books/alvin-plantingas-new-book-on-god-and-science.html?pagewanted=all>
10. *International Journal for Philosophy of Religion* (2012) 72:53-57
11. Bradley Monton & Logan Paul Gage, *International Journal for Philosophy of Religion* (2012) 72:53-57
12. Tim Callahan, ”A review of Alvin Plantinga’s *Where the Conflict Really Lies*”, *Sceptic Magazine*, Wednesday, November 2nd, 2011. <http://www.skeptic.com/eskeptic/11-11-02/> (antliad 2012-11-24)